

rályhegy stb. internáló- és munkatáborokban több tízezer magyart őriztek.

1944. szeptember végétől-október elejétől az ún. Maniu-gárdák is megjelentek Észak-Erdélyben. A portyázó gárdák útközben raboltak, fosztogattak és gyűjtogattak. Asszonyokat és lányokat becstelentettek meg, egész családokat irtottak ki. Működésük fő színtere Csík, Háromszék és Maros-Torda megye volt, de eljutottak – Kolozsváron át – egészen Nagykárolyig.

Mihály király 1945. március 6-án Petru Grozát bízta meg kormányalakítással. Két nappal később az új miniszterelnök táviratban kérte a szovjet kormány hoz-

zájárulását Észak-Erdélynek a román állam keretébe történő újbóli „beillesztéséhez”. J. V. Sztálin már másnap, március 9-én kedvező választ adott a román miniszterelnök kérésére. Észak-Erdélynek Romániával való újbóli „egyesülését” az 1945. március 13-i kolozsvári, illetőleg a bukaresti ünnepségen pecsételték meg, ahol Groza az erdélyi népek egyenjogúságát hangsúlyozta beszédében.

A Groza-kormány hivatalba lépése után valóban tett lépéseket a román-magyar megbékélés és együttműködés, a magyar nemzetiségű lakosság helyzetének javítása érdekében. Észak-Erdélyben

jórészt érvényesült a nemzetiségek szólás-, sajtó- és gyülekezési szabadsága. Az erdélyi magyar demokraták számottevő szerepet tölthettek be a politikai közéletben. A nemzetiségi kultúra, ezen belül az oktatásügy terén komoly fejlődés következett be. Más vonatkozásokban azonban már korántsem alakult ilyen kedvezően a magyar nemzetiség helyzete.

1945. július 23-án a Groza-kormány kibocsátotta katonai közkegyelmi rendeletét, amely a magyar nemzetiségű hadkötelesekre is vonatkozott. De rendkívül lassan és vontatottan haladt előre a különböző táborok feloszlása és az elhurcolt erdélyi magyarok hazaengedése.

Balogh Sándor (1926–2004)

Balogh Sándor egyetemi tanár, a történettudományok doktora 2004. november 16-án, 78 éves korában meghalt. Élete utolsó évtizedét súlyos betegségben, betegágyhoz kényszerülve töltötte. Erős akaratú, áldozatkész feleségének gondozása tartotta benne az életet. Lassan elmaradtak a korábban olyannyira szeretett tanítványok is. Magányosan hunyt el a hazai történészközélet évtizedeken át egyik legaktívabb szereplője, vezető személyisége. Még attól az intézménytől is távolodott, amelyik többnyire Balogh Sándor szervezőerejének, tanítványait is mozgósító kitarásának köszönhetné életét.

Az ötvenes években végezve a történelem szakot, a kor fiatal, társadalmilag aktív, értelmiségi életét éli. A Szovjetunióban aspiráns, hazajöve tudományos szervező, majd a pártközponban dolgozik. 1965-től azután már csak a tudománynak él. Ahogy botcsinálta politikusként is mindig az egyetemi órák, a levéltári kutatás számára ellopott órák jelentették a személyiségére szabott életformát. Mint „funkcionárius” az ő védőszárnyai alatt, személyes példamutatásával kezdődik meg az 1945 utáni évek politikátörténetének forrásszerű, szakmailag hiteles kutatása. Mint ahogy ő „nyúl hozzá” az alig 15 éve lezárult Horthy-korszak akkor, 1958 után legkényesebb témájához, az értelmiségtörténelemhez és a Horthy-korszak ideológiai örökségéhez. Páratlan az a szakma- és emberszeretet, nyíltság, ahogyan a professzor vitára ösztönzi diákjait. Azoktól ugyanis, akiket ő küldött úttörésre a jelenkor-történet és eszmetörténet kutatására, mosolyogva viselte el az általa kiprovokált – fiatalosan kegyetlen, talán igaztalan – kritikát. Egyetemi tanár, rektorhelyettes (1965–70), folyóiratok szerkesztőbizottságainak tagja. A politikai rendszerváltás hektikus évtizedében a Párttörténeti Intézet igazgatója (1988–91). Ő menti meg a hazai jelenkor-kutatás legnagyobb intézményét az őrségváltók mohóságától a szakmának, ő formál – befolyásával, egykori tanítványai segítségével – a volt MSZMP pártintézményéből jelenkor-történeti forrásmegőrző és kutató intézményt (Politikátörténeti Intézet). A Történelmi Társulat elnöke (1986–91), egyike azoknak, akik tekintélyükkel segítik a szakmát, hogy a rendszerváltásokban szükségszerűen megerősödő napi politikai szempontok ne hatalmasodjanak a szakmai szempontok fölé. Mert – ahogy keserűen megjegyezte – ő már végigélt egy politikai rendszerváltást 1949 után, és nem győzi öregkori önkritikával mérni akkori fiatal önmagát!

És óvni igyekezett a szakmát a nem éppen fiatal karrierkérésőkkel szemben. A volt „hivatásos forradalmár” – ahogy fiatalkori magát önironikusan nevezte – most a szakmai-kutatói érdekek legelszántabb képviselője lesz.

Írói-kutatói munkásságának legmaradandóbb része az 1945–48 közötti magyar történelem forrásszerű feltárása. Az első volt, aki a publicisztikát félretelva, levéltári kutatás tárgyává tette a proletárdiktatúra előtti évek történelmét (1945–48). Témái is úttörők voltak: az utolsó többpártrendszeri demokrácia története (benne az 1948 után felszámolt pártok történelmével), a megszállt Magyarország, mint a külpolitika játéktere (1945–47), a 20. századi kultúrpolitika és az értelmiség történelme. (S mindez alig két évtizeddel a második világháború után.) Legnagyobb visszhangot az 1945 utáni közép-európai kollektív megtorlások – mindenekelőtt a szomszédos országok magyarsága elleni akciók – napirendre tűzése váltott ki. Mint érintett, különös szenvedéllyel beszélt a csehszlovákiai magyarellenességről. Tanítványai biztatására mert a személyes indulatokból történetkutatói témát formálni. Az 1980-as években a nemzeti kérdés új tematikáival a szovjet rendszert feszegető fiataloknak ő volt az elsőszámú professzor-mentora. A Históriaban, História-könyvek hasábjain, História-estéken tanítványaival együtt szerepel az 1945–47. évi kitelepítések, kollektív megtorlások rendszeridegen témáival. Mintegy politikai és szakmai fedezetet is nyújtott a Szovjetunióban végzett professzor. Mert a rendszer ideológiai abroncsainak repesztésében nemcsak a néhány száz példányos sokszorosítványok, hanem a félszázézes fórumok is részt vettek. Egymástól függetlenül...

Balogh Sándortól, az utolsó éveiben már magányos professzortól, csak most kezd búcsúzni a szakma. Igaz, nem idézik úttörő tematikájú írásait: ma már egyébként is mindenki a „kitaláló” szerepében akar megjelenni. Nem idézik a divatos „újak” még a korszak nagyivű összefoglalásait sem. (Azt mondják: a piacképesség feltétele az 1990 előtti irodalom óvatossággal kívül hagyása.) De a szakma művelői mind többet beszélnek személyéről, témaválasztásairól, szakmaszeretetéről. Már néhány hónappal a halála után...

Itt most egy, a História-füzetekben 1995-ben megjelent szöveg részleteit közöljük a magyarság elleni 1945 utáni megtorlások történelméből. Balogh Sándor első ilyen témájú cikke egyébként 1981-ben jelent meg a Históriaban.

GLATZ FERENC